

Izvorni znanstveni članak/
Original scientific paper
Prihvaćeno: 12.5.2017.

Sanja Stanić,
Filozofski fakultet u Splitu
Odsjek za sociologiju
sstanic@ffst.hr

Leon Jelača,
leojel@ffst.hr

DRUŠTVENI KONTEKST ČITANJA I KNJIGE: MIŠLJENJA I STAVOVI UČENIKA

Sažetak: Čitanje obogaćuje osobnost i iskustvo pojedinca. Važnost čitanja predmet je znanstvenog interesa, a od 1980-ih istraživanja čitanja počinju uključivati sociološke koncepte. Rezultati istraživanja pokazuju kako današnje generacije mladih čitaju manje nego njihovi prethodnici. U radu je istražen društveni kontekst čitanja i knjige kod populacije učenika. Na uzorku (N=262) osnovnoškolaca i srednjoškolaca, ispitani su čitateljski interesi i navike, odnos prema knjizi i njezino značenje. Nalazi su promotreni u zavisnosti od dobi, odnosno školskog uzrasta, ispitanika. Preferirani sadržaji učenika su prilično raznoliki, dok su čitateljski ukusi promjenjivi s dobi. Tiskana izdanja su aktualna, ali prihvaća se i trend čitanja „s ekrana“. Školska lektira procjenjuje se vrijednom, ali i neadekvatnom. Knjige se posjeduju u manjem broju. Najčešće se posuđuju iz knjižnica ili od prijatelja. Knjiga nije među poželjnim potrošačkim robama. Vrijednost knjige je nematerijalna, simbolička.

Glavne riječi: čitanje, učenici, odnos prema stvarima, darivanje, korištenje, posjedovanje, značenje knjige

1. Uvod

U ovom radu prikazani su rezultati istraživanja mišljenja i stavova učenika o čitanju i knjizi. S obzirom na predmet rada, pod ovim naslovom ukazujemo na ranija istraživanja čitanja, te prezentiramo društvena tumačenja stvari i posjedovanja.

Važnost čitanja proizlazi iz činjenice da ono objedinjuje kognitivne, društvene i emocionalne vještine. Čitanje je aktivna djelatnost u kojoj osoba odabire, te su-stvara tekst zajedno s autorom, putem oblikovanja osobne interpretacije samoga teksta (Peti-Stantić i Stantić, prema Kuvač-Levačić, 2013). Čitanje uključuje interakciju teksta i čitatelja, što podrazumijeva međusobno sjedinjenje znanja, iskustava, činjenica i spoznaja, unutar kojeg autor i čitatelj postaju pripadnicima iste interpretativne zajednice (Kuvač-Levačić, 2013: 14). Navika čitanja je od velike važnosti stvaranja „pismenog“ društva. Čitanje oblikuje osobnost pojedinca i pomaže razvitku tehnika mišljenja, kao i stvaranja novih ideja. Čitanje je više donošenje značenja nego njegovo preuzimanje s tiskane stanice (Palani, 2012: 91-92).

Njemački pedagog Giehl ističe četiri vrste čitanja. Informacijskim čitanjem pristupamo, primjerice, tekstovima televizijskog programa, kuharskih recepata i sl., u cilju razabiranja specifične informacije. Evazivnim čitanjem nastojimo se „maknuti“ iz svijeta u kojem živimo i putem literarnih likova doživjeti ono za čime čeznemo. Kognitivnim čitanjem nastojimo spoznati svijet i njegove zakonitosti, te ih urediti u smisleni i logični pogled na svijet. Naposljetku, literarnim čitanjem tražimo smisao života i prelazak granica naše realne egzistencije (Kordigel, prema Kuvač-Levačić, 2013: 15).

Upravo zbog njegove važnosti i vrijednosti, čitanje je duže vremena predmet znanstvenog interesa. Jedno od istraživanja čitanja, iz 1989. godine, pokazalo je kako je čitanje knjiga, odmah iza slušanja glazbe, najčešći i najrasprostranjeniji sadržaj slobodnog vremena učenika.⁵ U to vrijeme najviše mladih čitalo je iz potrebe, potom iz zabave i razonode, želje za novim spoznajama, uživljavanjem u tuđe avanture, te doživljajem nečeg novog. Većina učenika čitala je jednu ili dvije knjige mjesečno, dok je četvrtina njih pročitala tri knjige u mjesec dana (Sabolović-Krajina, 1989). Važno je napomenuti kako istraživanja čitanja i čitateljskih navika daju različite rezultate, na što ukazuje D. Sabolović-Krajina (1993), prateći istraživanja različitih autora u razdoblju od 1987. do 1993. godine.⁶

Istraživanjem su ispitivani i književni interesi učenika. Primjerice istraživanje gimnazijalaca iz 2002. godine pokazalo je kako učenici radije biraju strane autore svjetske i suvremene književnosti, u odnosu na hrvatsku i raniju književnost (Grakalić-Plenković, 2002: 46). Naime, starija hrvatska književnost nije naročito zanimljiva srednjoškolicima.⁷ Između ostaloga, pisana je teže razumljivim jezikom koji otežava shvaćanje samoga djela. Srednjoškolci uglavnom površno poznaju starije korištenu terminologiju, društveno-povijesni kontekst u kojem je djelo nastalo, a kao glavne osobne razloge ističu dosadu i nezanimljivost starijih djela (Grakalić-Plenković, 2002: 47).

Novije istraživanje, iz 2011. godine, pokazuje kako nešto manje od polovine učenika osmih razreda i učenika srednjih strukovnih škola, te trećina gimnazijalaca čita-

⁵ Modus provođenja slobodnog vremena relevantan je čimbenik u determiniranju kvalitete čovjekove egzistencije. Smatra se kako je ono resurs koji ima potencijal razvijanja i usavršavanja temeljnih antropoloških sastavnica čovjeka. Slobodno vrijeme je, kako individualni, tako i društveni fenomen (Farkaš, 2014: 37). Osnovni sadržaj slobodnog vremena među djecom i mladima čine različite kulturne aktivnosti. U suvremenom društvu najveći dio spomenutih aktivnosti zauzimaju različiti oblici masovne ili popularne kulture, posredovani masovnim medijima. Prema tome, slobodno vrijeme današnjih generacija djece i mladih pretežno je ispunjeno sadržajima masovne kulture i masovnih medija (Božović, prema Ilišin i dr., 2001: 101).

⁶ Autorica navodi kako neka istraživanja pronalaze da je na prvom mjestu čitanje knjiga, dok su prema drugima časopisi. Čitanje se rangira poslije gledanja televizije, slušanja glazbe, bavljenja sportom ili druženja s prijateljima. Beletristika je najčitanija vrsta literature, a prema žanru, najpopularnije su pustolovne, detektivske i ljubavne priče, zatim popularno-znanstvena literatura, dok je poezija na periferiji čitateljskih interesa. Tinejdžeri čitaju obveznu školsku lektiru i popularnu literaturu, dok su interesi onih koji pohađaju gimnaziju širi i raznolikiji od učenika strukovnih škola. Istraživanja su također pokazala kako kupovina knjiga nije učestala među tinejdžerima, prije se do knjiga dolazi posudbom iz knjižnica ili od prijatelja (Sabolović-Krajina, 1993).

⁷ Književni opus Marka Marulića i Ivana Gundulića, zatim djela poput *Priča iz davnine* Ivane Brlić-Mažuranić, *Ekvinocija* Ive Vojnovića, *Zlatarovog zlata* Augusta Šenoa i sl. (Grakalić-Plenković, 2002: 47, 51).

ju samo obveznu lektiru. Interes za čitanjem knjiga izvan lektire, najizraženiji je kod učenika osmih razreda, a manji kod učenika strukovnih škola te gimnazija. Čitanje knjiga izvan lektire najučestalije je kod gimnazijalaca, dok je kod učenika osnovnih i strukovnih škola znatno manje (Kovačević, 2011: 23).

Među stranim istraživanjima spomenimo ono provedeno u Engleskoj na uzorku od 7976 djece u dobi od 10, 12 i 14 godina, koje je pokazalo kako se trend dobrovoljnog čitanja kod djece smanjuje s porastom dobi, te se istodobno mijenja i čitateljski ukus (Hall i Coles, 1999: 2-3).⁸ Spol se također pokazao određujućim kod tematike knjige. Primjerice, desetogodišnji dječaci najviše su usmjereni prema knjigama s tematikom avanture, humora i sporta, a djevojčice iste dobi prema tematici životinja, romantike, ljubavnih odnosa i odrastanja. Dvanaestogodišnjaci više preferiraju fikciju namijenjenu odraslima, knjige s tematikom rata, zatim horor i bajke, a djevojčice tog uzrasta najčešće čitaju knjige tematski vezane uz romantiku i ljubav. Najstarija skupina djece (14-godišnjaci) posjeduje najeklektičnije čitateljske ukuse. Dječaci i djevojčice te dobi podjednako su usmjereni prema tematici fikcije za odrasle. Općenito, pokazalo se kako djevojčice s porastom dobi u prosjeku pročitaju više knjiga tijekom mjesec dana, a najveći udio pročitanih knjiga su serijske publikacije istog autora (Hall i Coles, 1999: 48-49).

Istraživanje provedeno u SAD-u (Higginbothan, 1999: 140) na uzorku učenika viših razreda osnovne škole pokazalo je razlike u čitalačkim interesima povezane sa spolom. Upravo sukladno društvenim stereotipima, djevojke su pokazivale interes za romansu, prijateljstvo, priče o životinjama, avanturu i povijesnu fikciju, a dječaci za sport i znanost, te realne sadržaje.

Tehnološki razvoj krajem 20. stoljeća donio je masovni razvoj elektroničkog sporazumijevanja koje omogućuje nastanak novih oblika književnih tekstova. Tekstovi koji nastaju upotrebom elektroničkih, odnosno digitalnih oblika sporazumijevanja zahtijevaju radikalne promjene čitanja, posebno u načinu čitateljeve interakcije s tekstem (Grosman, 2013: 81).⁹ Tehnološke inovacije unijele su velike promjene u navike čitanja i otvorile prostor novim istraživanjima. Istraživanje iz 2013. godine pokazalo je kako najviše *on-line* vremena učenici posvećuju društvenim mrežama. Tzv. *vezani tekstovi* (tekstovi koji sadrže *linkove*) nisu primaran interes učenika na internetu, a ako ih čitaju, to su najčešće *Wikipedija*, zatim razne vrste informativnih

⁸ Primjerice, desetogodišnjaci više čitaju znanstvenu fantastiku, kriminalistički i detektivski žanr gotovo je podjednako zastupljen u svim dobnim skupinama, a žanr avanture najpopularniji je kod djece u dobi od 10 godina, dok se njegova popularnost stabilno smanjuje s porastom dobi. Nakon avanture, desetogodišnjacima su najprivlačniji žanrovi horror, romanse i komedije, dok je poezija, kao književna vrsta, na začelju sa samo 5% djece u dobi od 10 godina koja je čitaju. Horror knjige, komedija i knjige s romantičnim pričama najpopularnije su kod 12-godišnjaka, a kod 14-godišnjaka kriminalističke i detektivske priče (Hall i Coles, 1999: 5-7).

⁹ Osnovni oblik elektroničkog teksta jest hipertekst koji čitatelju, zajedno s raznom vizualnom građom, nudi tzv. *blokove teksta*. To mogu biti segmenti raznih oblika pripovijedanja ili opisa ili, pak, razne uokvirene upotrebe riječi bez unaprijed određenog redoslijeda leksika. Drugo važno obilježje *hiperteksta* brojne su mogućnosti *veza* (tzv. *linkova*) putem kojih čitatelj sam povezuje ponuđene leksičke segmente međusobno i s drugim sastavnicama cjeline, pomoću raznih slika i grafičkih predodžbi, birajući na taj način osobni put (engl. *path, way*) (Grosman, 2013: 83-84).

tekstova (popularni članci ili vijesti), dok književne tekstove na internetu čita svega 4 posto učenika (Tadić, 2013: 129). Polovina učenika izjavila je kako čitaju u prosječnom obimu, četvrtina njih više od svojih vršnjaka, dok posljednja četvrtina ili ne čita ili čita vrlo malo. Djevojke općenito čitaju više, te u većoj mjeri djela izvan obvezne lektire (Tadić, 2013: 130). Na pitanje što povezuju uz nove medije i književnost učenici uglavnom odgovaraju da je to književni tekst internetski dostupan, te lektira u digitaliziranom obliku. Takozvane *lektire za prepisivanje* odabralo je 9 posto učenika, a samo 3 posto asocira uz taj spoj tekst organiziran na načelu interakcije, tj. *hipertekst*. Međutim, neočekivan je podatak kako 86 posto učenika radije čita lektiru u tiskanom obliku. Učenici, dakle, odvajaju tehnologiju od sadržaja i uviđaju kako je druženje s književnim tekstom usamljenički, osobni čin koji iziskuje uranjanje u tijek misli i osjećaja (Tadić, 2013: 130).¹⁰

S namjerom društvenog pristupa tumačenju odnosa suvremenog čovjeka prema knjizi i čitanju, percipirajući pri tome knjigu kao stvar, predočit ćemo neke društvene autore čije teorije objašnjavaju odnos prema stvarima. Na prvom mjestu treba spomenuti shvaćanje E. Fromma, koji u djelu *Imati ili biti?* (1984) iznosi tezu o modernom društvu koje postaje sve više materijalističko, u kojemu se pojedinci sve više orijentiraju ka posjedovanju, a sve manje ka bivanju. Fromm se na taj način pojavljuje kao rani kritičar društva koje svojim napretkom ustanovljuje *imanje* kao opći i temeljni kriterij, dok ostvarenje pojedinca kroz *bivanje* postaje zanemareno i nevažno. U suvremenoj kulturi, kojom dominira zapadnjački svjetonazor i, shodno tome, naglašena važnost novca, uspjeha i moći, pojam *imanja* (posjedovanja) materijalnih stvari u velikoj mjeri se svodi na samu bit *bivanja*, ili drugim riječima, „čovjek nije ništa ako *nema* ništa“ (Fromm, 1984: 27).¹¹

Većinu predmeta čovjek ne može fizički utjeloviti, pa se prema Frommu, iz njegove potrebe posjedovanja stvari u cilju osobnog opstanka, postepeno razvila potrošačka, kompulzivna potreba za neograničenim posjedovanjem materijalnog. Današnje društvo karakterizira potrošački mentalitet, a samo trošenje jest suvremeni oblik *imanja*. Današnji potrošači mogu se poistovjetiti s izrazom „jesam = ono što imam i ono što trošim“ (Fromm, 1984: 39). Dajući primat *bivanju*, Fromm priznaje posjedovanje, međutim, uloga stvari bi trebala biti u unapređenju napretka i razvitka pojedinca. Naspram toga, suvremeno potrošačko društvo posjeduje i nudi

¹⁰ Istraživanje je obuhvatilo i nastavnike. Stavovi anketiranih nastavnika o programu lektire su jasni – treba ga mijenjati, i to uglavnom (52%) ili djelomično (48%). Na pitanje uspijevaju li pratiti novosti na književnoj sceni 13% nastavnika odgovara potvrdno, uglavnom ih prati 35%, a djelomično njih 52%, što potvrđuje općenito udaljenost škole od suvremenosti. Kao i učenici i nastavnici radije čitaju književni tekst u tiskanom obliku, ali je zanimljivo njihovo očekivanje kako je učenicima draže čitati tekst u digitaliziranom obliku (Tadić, 2013: 133-134).

¹¹ Takav problem pojavljuje se i suvremenom sustavu obrazovanja, gdje je cilj postao svakom učeniku predati određenu količinu kulturnih dobara i na kraju školovanja potvrditi kako učenik *ima* (posjeduje) određenu količinu tih dobara. Prema tome, sami koncept današnjeg čitanja i učenja sveo se na posjedovanje što veće količine znanja, bez dubljeg uvida u njegovu prirodu i prepoznavanje kontradikcija. Svaka razlika između obrazovnih razina, bile ona osnovna, srednja ili visoka škola, uglavnom leže u količini traženih kulturnih dobara koje, u grubim crtama, odgovaraju količini materijalnih dobara koje učenici namjeravaju steći kasnije tijekom svog života (Fromm, 1984).

iznimne količine materijalnih dobara, a potrošači, okruženi objektima, troše većinu svog vremena radeći kako bi ih priuštili (Schor, 1993; Schor, 1999). Komodifikacija stvari, njihovo prevladavajuće pretvaranje u robe, proizlazi iz obilježja suvremenog potrošačkog društva te vodi fetišizmu stvari, odnosno, pripisivanju stvarima nekih svojstava koje one same po sebi nemaju (Dant, 1996).

U svojoj knjizi Fromm se osvrće i na čitanje, koje tumači kao socijalnu interakciju i iskustvo, te na koje primjenjuje koncepte *imanja* i *bivanja*. Prema Frommu, čitanje bi trebalo biti razgovor između pisca i čitatelja. Prema tome, postoji razlika i u tome što se čita. Primjerice, čitanje tzv. neumjetničkih, prema Frommu „jeftinih“ romana, predstavlja oblik dnevnog sanjarenja i „gutanja“ teksta koje ne dopušta produktivnu reakciju samog čitatelja (Fromm, 1984: 46). Za razliku od toga, tzv. umjetničke romane moguće je čitati uz unutarnje produktivno sudjelovanje, upravo na način bivanja. Međutim, Fromm ovdje ističe kako se, bez obzira na vrstu djela, čitanje u današnjem društvu uglavnom svodi na aktivnost pukog konzumiranja teksta, odnosno na pojam *imanja* (Fromm, 1984: 47).

U objašnjenju uloge stvari u našim životima spomenut ćemo shvaćanje R. W. Belka. Prema ovom autoru stvari koje posjedujemo pridonose izgradnji i odražavaju naš identitet. Slično Frommu, Belk smatra kako jesmo ono što posjedujemo. Naglasak na materijalnim stvarima ima tendenciju pada tijekom životne dobi, ali ostaje snažan tijekom života ukoliko se želimo izraziti putem stvari i koristiti materijalne stvari kako bismo postigli sreću, stekli iskustva, postignuća ili druge ljude, pa čak i kreirali besmrtnost. Akumulacija posjedovanja pruža nam osjećaj prošlosti i govori nam tko smo, odakle smo došli i, možda, kamo idemo (Belk, 1988: 160).

U okviru svoje teorije Belk govori i o poklanjanju. Ekonomske i antropološke teorije¹² objašnjavaju darivanje kao dugoročni proces razmjene, kao recipročni altruizam. Prema tom viđenju jedini razlog naše velikodušnosti prema drugima jest što će nam taj akt omogućiti vlastitu dobrobit; ako pomognemo drugome, očekivat ćemo kako će nam, u slučaju potrebe, pomoć biti uzvraćena. Međutim, uvođenje načela produženog sebstva omogućuje drugačije tumačenje. Dajemo, činimo ili poklanjamo drugima kako bi ih usrećili, te kako bi njihova sreća uvjetovala naše osobno zadovoljstvo; osmijeh na licu djeteta izazvat će osmijeh na našem licu (Belk, 1988: 158). Obilježavanje važnih životnih događaja, održavanje interakcija među pojedincima, kreiranje medija ekonomske razmjene i socijalizacija djece u običaje društva prema Belku (1977) četiri su motiva ili funkcije darivanja.

Kulturna biografija stvari I. Kopytoff objašnjava kako stvari dobivaju značenja. Kulturne biografije stvari temelje se na tome da su stvari kulturno konstruirani entiteti, da imaju specifična značenja te da se rekonceptualiziraju unutar kulturno konstruiranih kategorija (Kopytoff, 1986: 68). Stvari mijenjaju svoj društveni status i važnost ovisno o prevladavajućem svjetonazoru. Pojedinci, različite strukture unutar istoga društva (ekonomska, politička, kulturna...) te, naposljetku, i različita društva

¹² Teorije darivanja antropologa zasnivaju se na primitivnim društvima, primjerice, Malinowski ili Mauss, koji tumače reciprocitet kao motiv procesu darivanja. Sociolog G. Homans objašnjava društveno ponašanje kao proces socijalne razmjene na čemu se zasnivaju sve interakcije.

općenito, stvarima upisuju niz različitih značenja. U suvremenom, zapadnom društvu neke su stvari pretvorene u potrošačke robe, dok druge stvari nemaju taj status. Koncept potrošačke robe ukazuje kako određene stvari imaju svoju tržišnu ili uporabnu vrijednost, na temelju kojih se mogu razmijeniti za novac ili neku drugu stvar. Međutim, autor naglašava kako potrošački predmeti nisu samo materijalno proizvedene stvari, već i oni predmeti koji su kulturološki obilježeni od posebnog društvenog značaja. Na temelju toga, ističe dvije ključne konstatacije o značenju stvari. U jednom trenutku neka određena stvar može biti roba, dok u drugom trenutku ne mora imati spomenuti status, te za jednu osobu određena stvar može predstavljati potrošačku robu, dok za drugu osobu ne mora vrijediti isto (Kopytoff, 1986: 71).

2. Metodološka napomena

U ovom radu istražili smo čitanje, socijalni kontekst i značenje knjige na uzorku učenika. S namjerom postizanja obuhvatnog uvida, u okviru posebnih ciljeva ispitan je: (1) čitateljski interes i navike učenika; (2) odnos učenika prema knjizi; (3) značenja koja učenici pridaju knjizi; (4) utjecaj dobi, odnosno, razlike u mišljenjima među učenicima osnovne i srednje škole. U provjeri statistički značajnih razlika korišten je Hi-kvadrat test i Mann-Whitney U test.

U prikupljanju podataka primijenili smo metodu ankete. Upitnik se sastojao od ukupno 27 pitanja. Terenski dio istraživanja proveden je u Splitu, tijekom svibnja 2016. godine.¹³ U istraživanju je korišten prigodni uzorak učenika osnovne i srednje škole.¹⁴ Ukupan uzorak brojio je 262 ispitanika, raspodijeljen na poduzorak učenika šestih i sedmih razreda osnovne škole (N=125) i trećih razreda gimnazije (N=137), na način kako je prikazano u Tablici 1.

Tablica 1. Prikaz uzorka i poduzoraka istraživanja

Osnovna škola							ukupno
Razred	6.	6.	7.	7.	7.	7.	
Učenici	21	20	20	18	21	25	125
Gimnazija							ukupno
Razred	3.	3.	3.	3.	3.	3.	
Učenici	27	27	20	24	29	10	137
UKUPNO							262

¹³ Provođenje anketnog istraživanja dogovoreno je i realizirano uz odobrenje školskih ravnatelja i razrednih nastavnika, na satovima razredne nastave, uz poštivanje načela etike istraživanja s djecom.

¹⁴ Petz određuje prigodni uzorak kao onaj koji se istraživaču nađe pri ruci, primjerice, „*momentalno prisutni* bolesnici u nekom kliničkom odjelu, *postojeći studenti* neke godine studija, i sl.“. Autor navodi kako prigodni uzorak može, ali i ne mora nužno biti pristran. Ukoliko je zavisna varijabla „takve vrste da nije moguće pretpostaviti utjecanje nekih drugih situacijskih faktora na zavisnu varijablu, već možemo opravdano smatrati da jedino naša nezavisna varijabla, čije djelovanje ispitujemo, može imati utjecaja – prigodni uzorci mogu biti posve upotrebljivi, i – kao što je poznato – u brojnim znanstvenim istraživanjima oni se i koriste jer su to uzorci do kojih najlakše dolazimo.“ (Petz, 2002:283).

3. Analiza rezultata

Socio-ekonomski profil ispitanika

U pogledu spolne strukture, u uzorku su nešto više zastupljene djevojke (54,6%), nego mladići (42%). Ispitanici su većinom iz četveročlanih obitelji (49,2%), a manje iz peteročlanih (24%), te tročlanih (13,4%). Sukladno tome, polovina sudionika (50%) ima jednog, a 26,3% dvoje braće ili sestara, dok se njih 14,9% izjasnilo jedincima. Materijalno stanje svoje obitelji ispitanici procjenjuju dobrim (43,1%) i vrlo dobrim (37%), dok ga njih 17,2% smatra osrednjim. U najvećem broju (48,5%) ispitanici procjenjuju kako im roditelji mogu priuštiti jednako kao i njihovim vršnjacima, 38,9% smatra kako im mogu priuštiti dosta toga što drugi nemaju, dok ih svega 5,3% navodi kako im roditelji kupuju samo nužne, odnosno, osnovne stvari.

Ukupno 61,4% učenika u uzorku raspolaže s mjesečnim džeparcem do 300 kuna (do 100 kuna 15,6%, do 200 kuna 14,5%, do 300 kuna 14,5%), dok više od 300 kuna mjesečno ima njih 16,8%. Nešto više od trećine učenika (37,4%) ne raspolaže džeparcem. Osnovnoškolci su zastupljeniji u nižim, a srednjoškolci u višim novčanim kategorijama džeparca.¹⁵

Obrazovna struktura roditelja ispitanika pokazala se dobrom. Roditelji najčešće posjeduju više i visoko obrazovanje, u prvom redu majke (52,7%), zatim očevi (44,3%). Srednje obrazovanje završilo je 40,1% očeva i 37% majki, dok znanstveni stupanj ima 11,1% očeva i 6,1% majki. Broj roditelja bez škole kao i onih sa završenom osnovnom školom je, s obzirom na spol, podjednak; 4,5% očeva te 4,2% majki.

U pogledu zanimanja, među očevima najznačajniji je udio inženjera i tehničara (30,2%), zatim onih koji rade u sektoru usluga i trgovine (13,7%), te u jednakoj mjeri (9,2%) čije je zanimanje vezano uz obrt i vojne djelatnosti. Majke su najčešće zaposlene u uslužnim djelatnostima i trgovini (27,5%), slijede službenice (19,5%), te jednaki udjeli (14,9%) stručnjakinja i znanstvenica, kao i onih bez zanimanja.

Radni status roditelja je povoljan. Udio zaposlenih očeva je 80,9%, a majki 75,2%, te je stoga stopa nezaposlenosti nešto veća među majkama. Umirovljenih roditelja je malo, a među njima je veći broj umirovljenih očeva nego majki (9,2% : 1,1%). S druge strane, 13% majki nije radno aktivno, te obavljaju poslove u svojstvu kućanica.

Uspješnost ispitanika u školi je prilično dobra, naime, 61,1% ukupnog uzorka je prethodnu školsku godinu završilo s vrlo dobrim, a nešto više od trećine (35,1%) s odličnim uspjehom, dok je 3,8% postiglo dobar uspjeh. U pogledu uspješnosti osnovnoškolci se značajno razlikuju od srednjoškolaca, te su prethodnu godinu u većoj mjeri prolazili s odličnim uspjehom (47,2% : 24,1%).¹⁶

Zanimalo nas je i koliko učenici osjećaju pritisak ka postizanju uspjeha u školi. Među grupama postoje statistički značajne razlike, pri čemu su očekivanja općenito veća od učenika osnovne škole. Prema podacima, 48,8% osnovnoškolca i 32,1%

¹⁵ Hi-kvadrat test pokazao je kako se dobne skupine statistički značajno razlikuju u pogledu mjesečnog džeparca ($\chi^2 = 58,353$; $df = 5$; $p = 0,000$).

¹⁶ Uspješnost u školovanju provjerena je hi-kvadrat testom, pri čemu se pokazala statistički značajna razlika među učenicima osnovne i srednje škole ($\chi^2 = 15,856$; $df = 2$; $p = 0,000$).

srednjoškolaca smatraju kako roditelji previše od njih očekuju ($\chi^2 = 19,303$; $df = 5$; $p = 0,002$), dok 51,2% prvih i 32,9% drugih smatraju kako su i očekivanja nastavnika prevelika ($\chi^2 = 17,984$; $df = 5$; $p = 0,003$).

Važnim smo smatrali istražiti raspodjelu dnevnog slobodnog vremena. Što se tiče učenja, najviše je, 31,7%, ispitanika koji uče jedan do dva sata, a potom 26,3%, koji uče dva do tri sata dnevno, dok 14,5% ispitanika ne uče svaki dan. Testiranje skupina pokazalo je kako postoji značajna razlika ($\chi^2 = 16,396$; $df = 6$; $p = 0,012$), pa tako srednjoškolci više dnevnog vremena provedu u učenju od učenika osnovne škole, ali u većem broju ne uče svakoga dana (20,4% : 8,0%).

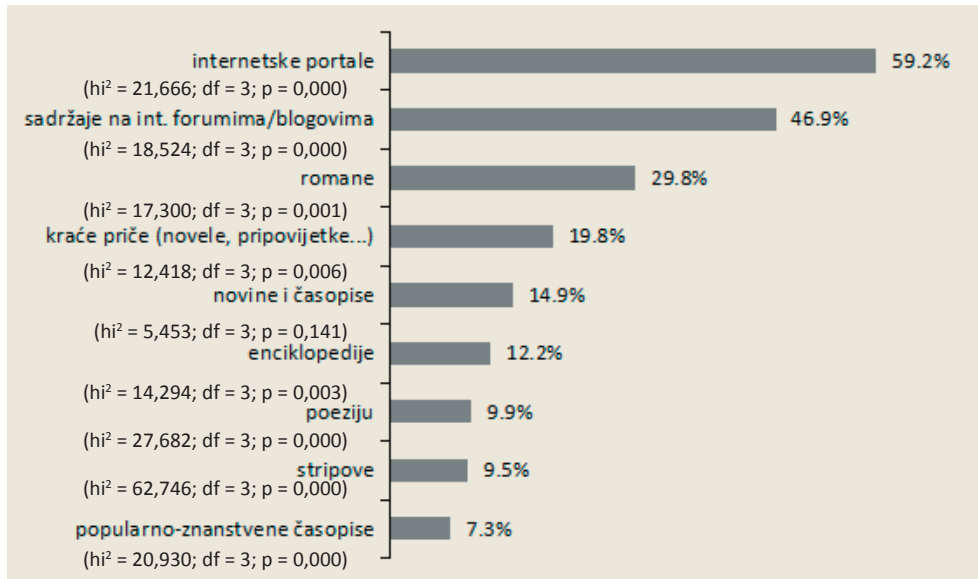
Gledanje televizije nije osobito zastupljeno u dnevnom vremenu učenika. Najviše osnovnoškolaca (35,2%) dnevno provede jedan do dva sata u gledanju televizije, dok je najviše srednjoškolaca (40,1%) koji televiziju gledaju do jednog sata. Postoji značajna razlika između osnovnoškolaca i gimnazijalaca ($\chi^2 = 16,987$; $df = 5$; $p = 0,005$), pa tako srednjoškolci općenito manje vremena provode pred TV ekranima i više ih je koji uopće ne gledaju televiziju (19,7% : 8,8%). Za računalom, tabletom ili pametnim telefonom, 30,9% svih ispitanika dnevno provede dva do tri sata, s tim da su u ovoj skupini najbrojniji srednjoškolci (36,5%), dok je najviše osnovnoškolaca (28%) u kategoriji jedan do dva sata. I ovdje se grupe značajno razlikuju ($\chi^2 = 20,312$; $df = 5$; $p = 0,001$), pa tako gimnazijalci provode više dnevnog vremena pred ekranima od osnovnoškolaca; primjerice samo u skupini „više od četiri sata“ ih je 17,5% u odnosu na 10,4% učenika osnovne škole.

Socijalnost učenika istražena je u kontekstu prijateljskih interakcija. Gotovo tri četvrtine ukupnog uzorka (70,2%) izjavilo je kako ima troje ili više bliskih prijatelja, njih 21,8% dvoje, a tek 5,7% jednog. Testiranjem nismo pronašli statistički značajnu razliku među učenicima osnovne i srednje škole ($\chi^2 = 2,923$; $df = 4$; $p = 0,571$). Što se tiče sklapanja novih prijateljstava postoji statistički značajna razlika među učenicima s obzirom na njihovu dob ($\chi^2 = 20,255$; $df = 4$; $p = 0,000$), pa tako osnovnoškolci lakše pronalaze nove prijatelje negoli srednjoškolci. Primjerice, 85,6% učenika osnovne škole lako i vrlo lako sklapaju prijateljstva, za razliku od 69,3% srednjoškolaca. Također, tek 12,8% prvih izjavilo je kako teško pronalaze prijatelje, dok se na isti način izjasnilo 30,7% srednjoškolaca.

Čitateljski interesi i navike

Kako bismo istražili čitateljske interese i navike, od ispitanika smo zatražili da navedu naslove svojih najdražih knjiga. Namjera je bila saznati koja djela, odnosno autore, učenici vole čitati, te razlikuju li se njihove preferencije s obzirom na dob. Pokazalo se kako su čitateljski ukusi ispitanika vrlo različiti, naime osnovnoškolci su naveli čak 48 različitih književnih naslova, a gimnazijalci 44. Nalazi sugeriraju kako je mlada generacija danas izložena velikom izboru, mnoštvu naslova u kojemu se pronalaze različiti čitateljski ukusi. Ipak, analizom je utvrđeno kako su osnovnoškolci skloniji fantaziji i mašti (češće navodeći serijal romana o *Harryju Potteru* autorice J. K. Rowling, zatim roman *Junaci Pavlove ulice* F. Molnara, kao i *Gregov dnevnik* J. Kinneyja), dok su gimnazijalci skloniji ozbiljnijim sadržajima (birajući *Lovca u žitu* J. D. Salingera, *Zločin i kaznu* F. M. Dostojevskog, te *Bibliju*).

Zanimalo nas je koje sadržaje, odnosno medije, učenici preferiraju. Vidljivo iz Grafičkog prikaza 1., općenito su učenicima najprivlačniji internetski portali, a slijede forumi i blogovi. Među književnim vrstama prednjače romani, slijede kratki sadržaji, dok se poezija, stripovi i popularno-znanstveni časopisi nalaze pri dnu ljestvice. Provjerom hi-kvadrat testom pokazalo se kako učenici osnovne škole više čitaju stripove, popularno znanstvene časopise, te enciklopedije, dok srednjoškolci u većoj mjeri čitaju romane, kratke priče i poeziju, te internetske portale i forume, te se može kazati kako su preferirani sadržaji učenika sukladni njihovoj dobi.

Grafički prikaz 1. Preferirani sadržaji / mediji

O programu školske lektire ispitanici su uglavnom imali negativna mišljenja, što potvrđuje podatak kako tek 10,4% učenika osnovne, te 15,3% srednje škole izjavljuju kako rado čitaju lektiru. Kod osnovnoškolaca se izdvajaju tri najzastupljenija mišljenja: školska lektira većinom je nezanimljiva i neaktualna (45,6%), djela su često preduga (31,2%), te dosadna (26,4%). Srednjoškolci, poput osnovnoškolaca, na prvom mjestu ističu nezanimljivost i neaktualnost (57,7%), dok na drugom mjestu smatraju kako lektira obuhvaća previše djela (40,1%), koja je, uz to, teško razumjeti (24,8%). Od afirmativnih mišljenja, kod obje istraživane skupine, najviše je prisutno ono o poučnosti lektire, pri čemu 32,8% osnovnoškolaca i 38% gimnazijalaca smatraju kako iz lektire uče o životu i ljudima (Tablica 2.).

Tablica 2. Mišljenja učenika o školskoj lektiri¹⁷

Odgovori	OŠ	SŠ
Rado čitam lektiru	10,4%	15,3%
Lektira je zabavna	15,2%	6,6%
Iz lektire učim o životu i ljudima	32,8%	38,0%
Lektira je aktualna	4,0%	16,1%
Lektira razvija ljubav za čitanjem	20,8%	11,7%
Preveliki je broj knjiga	16,0%	40,1%
Malo je zanimljivih, modernih djela	45,6%	57,7%
Djela su često preduga za čitati	31,2%	13,9%
Teško je shvatiti djela	17,6%	24,8%
Čitanje lektire je dosadno	26,4%	16,1%

Daljnja analiza u pogledu obvezne školske lektire, pokazala je kako velika većina ispitanika (85,5%) lektiru najčešće priprema uz pomoć knjige. Sažecima književnih djela, dostupnim na internetu služi se 11,8% ispitanika, dok se 1,5% njih pomaže tiskanim vodičima ili priručnicima za lektiru. U kontekstu ovih nalaza, provjera hi-kvadrat testom nije pokazala značajnu razliku između učenika osnovne i srednje škole ($\chi^2 = 4,969$; $df = 3$; $p = 0,174$). Dakle, unatoč prevladavajućim negativnim stavovima o lektiri, pozitivno je kako knjiga ostaje primarni interes i medij kada je u pitanju školska lektira.

Što se tiče „neobveznog“ čitanja, odnosno čitanja izvan programa školske lektire, ukupni uzorak podijeljen je na tri gotovo podjednaka dijela. Tako približno trećina (31,3%) uopće ne čita knjige izvan lektire, gotovo jednak udio (33,2%) pročita jednu knjigu godišnje, dok trećina (33,5%) čita barem jednu knjigu mjesečno. Nalaze smo provjerili hi-kvadrat testom ($\chi^2 = 9,323$; $df = 4$; $p = 0,054$), međutim, nije nađena statistički značajna razlika između osnovnoškolaca i gimnazijalaca.¹⁸

Izuzev čitateljskih preferencija i školske lektire, zanimalo nas je i na koji način ispitanici nabavljaju knjige (Tablica 3.). Posudba iz knjižnice, koju navodi 53,6% osnovnoškolaca te 60,6% gimnazijalaca, nedvojbeno se pokazala dominantnim načinom pribavljanja knjiga. Osim toga, važno je napomenuti kako se, podjednako kod obje skupine, za pribavljanje knjiga koriste i prijateljske veze. S druge strane, postoje razlike u pogledu

¹⁷ U Tablicama 2. i 3., prikazuju se rezultati koji su ishodi pitanja u upitniku postavljenog kao pitanje s višestrukim izborom, pri čemu su ispitanici, među ponuđenim odgovorima, mogli odabrati tri.

¹⁸ Slab interes za čitanjem knjiga zabilježen je i istraživanjima u drugim zemljama i populacijama. Primjerice, istraživanje iz 2016. pokazalo je kako 26% Amerikanaca nije pročitalo niti jednu knjigu tijekom protekle godine u bilo kom izdanju, tiskanom, elektronskom ili u audio obliku (Perrin, 2016).

kupovine i poklanjanja knjiga, što je učestalije kod osnovnoškolaca, te posjedovanja knjiga što je prisutnije kod srednjoškolaca. Zanimljivo je istaknuti i podatak kako neznatni udjeli ispitanika, unutar obje skupine, štede kako bi kupili knjigu.

Tablica 3. *Kako učenici dolaze do knjiga*

Odgovori	OŠ	SŠ
Posudbom iz knjižnice	53,6%	60,6%
Posudbom od prijatelja	23,2%	21,2%
Kupe mu/joj ih roditelji	25,6%	11,7%
Dobiju ih na poklon	24,8%	12,4%
Imaju ih kod kuće, od drugih	19,2%	26,3%
„Skidanjem“ s interneta	8,0%	11,7%
Štede da kupi knjigu	2,4%	5,1%

Tablica 4. iznosi distribuciju stavova ispitanika s obzirom na ponuđene tvrdnje o čitanju, pri čemu su Mann-Whitney U testom provjerene razlike među učenicima osnovne i srednje škole. Visoko su prihvaćene tvrdnje kako *čitanje kulturno i duhovno obogaćuje čovjeka*, s čime se uglavnom ili u potpunosti slaže 76,3% ispitanika, te tvrdnja kako se *čitanjem knjiga može puno toga naučiti o životu*, s čime je suglasno njih 71,3%. Srednjoškolci u većoj mjeri prihvaćaju drugu, a osnovnoškolci prvu tvrdnju. Uz veću raspršenost, nešto slabije je prihvaćena tvrdnja kako je *potrebno čitati knjige izvan obvezne lektire*, što u većoj ili manjoj mjeri prihvaća polovina ispitanika, dok je podjednako onih koji se ne slažu te onih koji nemaju mišljenje. Većina ispitanika, njih 46%, slaže se s tvrdnjom da je *čitanje knjiga dobar način „bijega“ od svakodnevice*, dok 20,6% njih ne misli tako. Gimnazijalci pokazuju veću naklonost prema navedenoj tvrdnji (51,1% : 43,2%).

Tvrdnja *više bi čitali kada bi knjige bile dostupne u e-izdanjima* slabije je prihvaćena među ispitanicima (35,8%), pri čemu Mann Whitney U test ukazuje na statistički značajne razlike, te su osnovnoškolci skloniji ovoj tvrdnji (46,4% : 26,2%).¹⁹ Najmanje slaganje ispitanika vidljivo je kod tvrdnje kako je *čitanje zanimljivije od igranja igrice i interneta*, koju prihvaća nešto manje od četvrtine ukupnog uzorka (23,7%). Dobne skupine značajno se razlikuju, pa tako osnovnoškolci više izražavaju neslaganje s navedenom tvrdnjom od srednjoškolaca (53,6% : 31%).

¹⁹ Istraživanjima je već pokazana preferencija tiskanih izdanja. Međutim, dramatične su promjene i u čitanju e-izdanja. Premda je čitanje s ekrana relativno novo, evidentni su brzi prelazi čitanja s ekrana računala i prijenosnog računala na čitanje s tableta i mobilnih telefona (Baron, 2015).

Tablica 4. Stavovi učenika o čitanju

Tvrdnje	AS	DF	Uopće se ne slaže				U potpunosti se slaže	
			1	2	3	4	5	
Čitanje kulturno i duhovno obogaćuje čovjeka (U = 7282; p = 0,026)	4,02	1,235	2,7%	5,3%	12,6%	31,3%	45,0%	
Čitanjem knjiga može se puno toga naučiti o životu (U = 7631; p = 0,109)	3,90	1,221	3,4%	5,0%	17,6%	32,8%	38,5%	
Potrebno je čitati knjige izvan obvezne lektire (U = 7899; p = 0,267)	3,38	1,406	7,3%	15,6%	23,7%	21,4%	28,6%	
Čitanje knjiga dobar je način „bijega“ od svakodnevice (U = 7240; p = 0,026)	3,36	1,357	7,6%	13,0%	29,0%	21,4%	26,0%	
Više bi čitali kada bi knjige bile dostupne u e-izdanjima (U = 6747; p = 0,002)	2,88	1,379	16,8%	19,1%	25,2%	22,1%	13,7%	
Čitanje je zanimljivije od igranja igrica i interneta (U = 6430; p = 0,000)	2,56	1,340	24,4%	22,5%	27,1%	12,6%	11,1%	

Značenje knjige

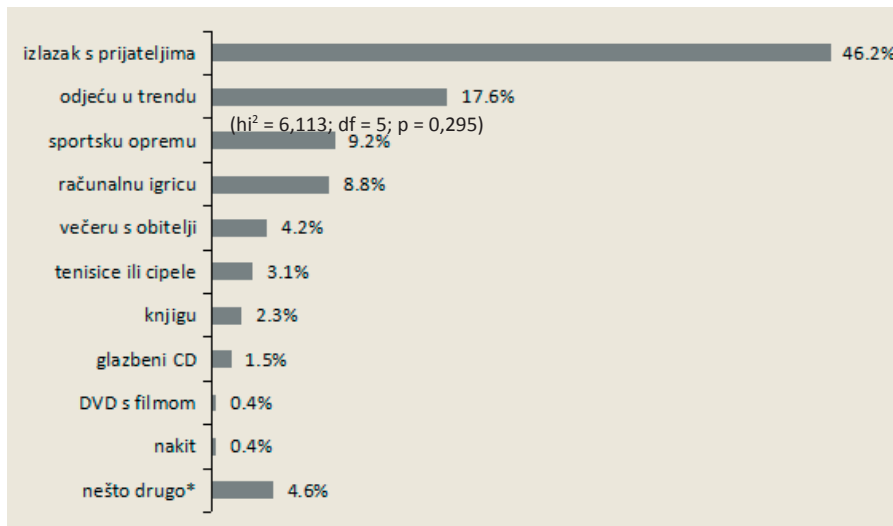
Kako se učenici odnose i što im znači knjiga istražili smo putem različitih varijabli, među kojima su posjedovanje, poklanjanje, potrošačke preferencije, odnosno, simboličko i materijalno značenje knjige.

Vidljivo iz Grafičkog prikaza 2., veći udio ispitanika, 74,8%, posjeduje knjige. Što se tiče brojnosti posjedovanih primjeraka većina ispitanika ima ih nekoliko, trećina veći broj, dok petini ispitanika knjige posjeduju roditelji.

Grafički prikaz 2. Posjedovanje knjiga

Potrošačke preferencije knjige, u odnosu na druge potrošačke robe, istražili smo pitanjem *Na što biste najprije potrošili 200 kuna?* Ispitanicima smo ponudili deset alternativa. Također, na raspolaganju su imali mogućnost odgovora otvorenog tipa („nešto drugo“).²⁰ Distribucija odgovora, vidljivo u Grafičkom prikazu 3., pokazuje kako se knjiga izuzetno rijetko pojavljuje kao poželjna potrošačka roba; samo 2,3% ispitanika svoj bi novac potrošilo na kupovinu knjige. S druge strane, učenici bi novac najradije potrošili na izlazak s prijateljima, te druge robe koje su tipična potrošačka dobra mladih potrošača suvremenog društva poput moderne odjeće i sportske opreme.

Grafički prikaz 3. Poželjne potrošačke robe

²⁰ Opciju *nešto drugo* odabralo je 4,6% ispitanika. Najučestaliji odgovori su sljedeći: igrica za PS2, tehnološka/elektronička oprema, dar djeci u Caritasu, šahovski set, hrana, ulaznica za nogometnu utakmicu, ulaznica za koncert, štednja, proteini, biljke/cvijeće i odlazak u kazalište.

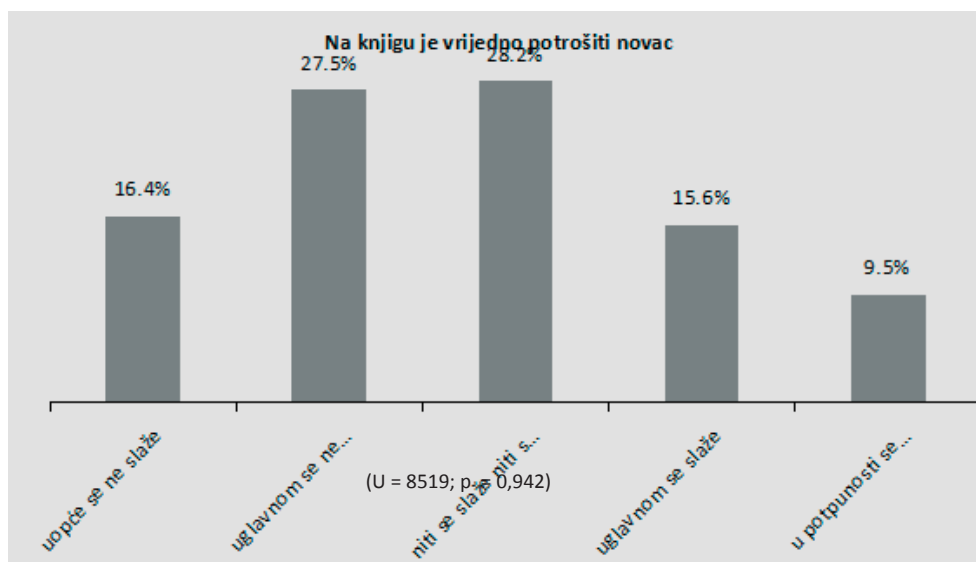
Podaci o iznimno slaboj poželjnosti knjige kao potrošačkog dobra su iznenađujući. Ipak, moguće razloge zbog kojih učenici nisu skloni kupovini knjiga sugeriraju njihovi stavovi o cijeni koštanja i aktualnosti knjige, prikazano u Tablici 5. Naime, slaba pozicioniranje knjige na rang ljestvici potrošačkih dobara može biti obrazložena cijenom koštanja, kao i mišljenjem o zastarjelosti knjige.

Tablica 5. Knjiga kao potrošačka roba

Tvrdnje	AS	DF	Uopće se ne slaže				U potpunosti se slaže
			1	2	3	4	5
Knjige su preskupe (U = 6408; p = 0,000)	2,79	1,267	14,9%	20,6%	35,1%	15,6%	11,1%
Knjiga je zastarjela, pripada prošlosti (U = 7760; p = 0,153)	1,72	1,153	53,1%	21,8%	11,5%	5,0%	4,2%

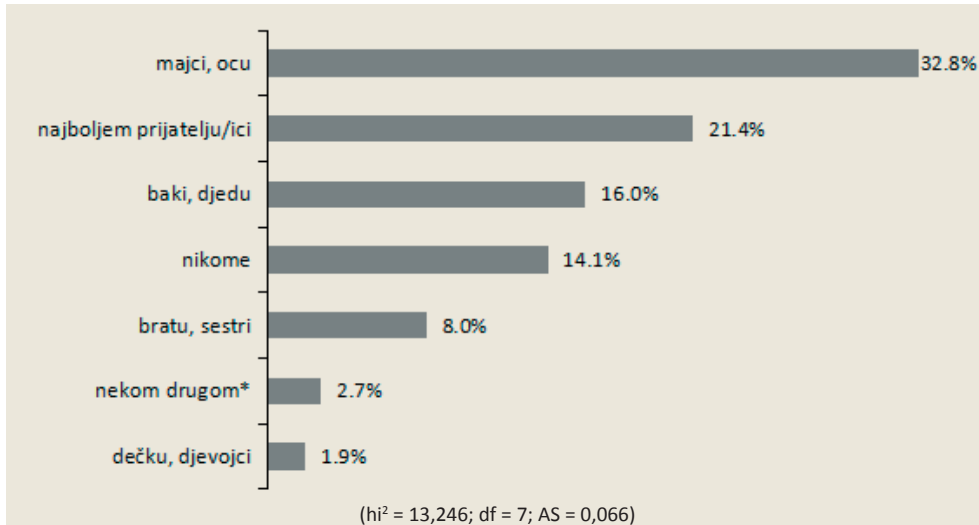
Prema podacima, cijena koštanja, kao mogući razlog nekupovine knjige, pojavljuje se kod četvrtine ispitanika (25,7%), pri tome, nešto više kod gimnazijalaca (32,2% : 20,8%). No, neaktualnost knjige nije učestali razlog nekupovine, naime, tek približno svaki deseti ispitanik smatra kako su knjige zastarjele i pripadaju prošlosti.

Materijalnu vrijednost knjige među učenicima nisu potvrdili niti podaci koji pokazuju usvajanje stava *na knjigu je vrijedno potrošiti novac* (Grafički prikaz 4.), s čime se uglavnom ili u potpunosti slaže 25,1% učenika, dok njih 43,9% ne dijeli takvo mišljenje. Ni u ovom slučaju nije pronađena statistički značajna razlika po dobnim skupinama, no, podaci o knjizi kao neprivačnoj potrošačkoj robi predstavljaju motiv budućim istraživanjima.

Grafički prikaz 4. Stav o materijalnoj vrijednosti knjige

Posljednji nalazi pokazuju kako učenici ne pridaju odviše knjizi materijalni značaj, međutim, zanimalo nas je istražiti i nematerijalnu, odnosno simboličku vrijednost knjige, što je ispitano kroz knjigu kao predmet poklanjanja, unutar užeg socijalnog okruženja u kojem mladi izgrađuju bliske odnose s drugima.

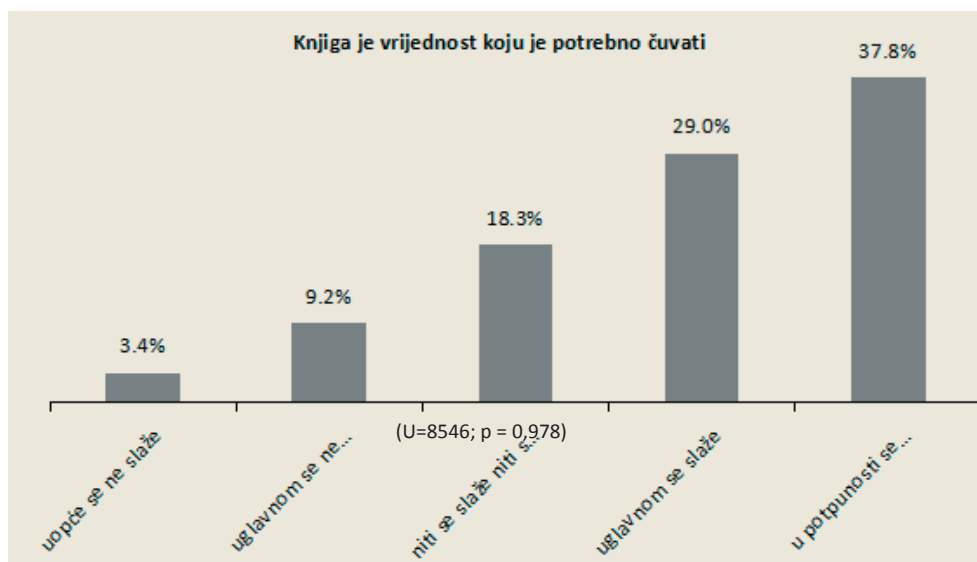

Grafički prikaz 5. Knjiga kao poklon

Kako pokazuju podaci, vidljivo u Grafičkom prikazu 5., knjiga se općenito percipira kao poklon prikladan za bliske osobe: članove obitelji (56,8%) i najbolje prijatelje (21,4%). Od članova obitelji najviše se ističu roditelji (32,8%), zatim bake i djedovi (16%) te, u manjoj mjeri, braća i sestre (8%). Približno sedmina ispitanika (14,1%) nikome ne bi poklonila knjigu, dok je u okviru 2,7% istaknuta *neka druga osoba*.²¹ Nalaze smo provjerili hi-kvadrat testom, pri čemu se nisu pokazale statistički značajne razlike među dobnim skupinama.

Na koncu, simboličko značenje knjige provjerili smo tvrdnjom o knjizi kao vrijednosti koju je potrebno čuvati (Grafički prikaz 6.).

²¹ Pod ponuđenom alternativom „nekom drugom:“ najčešći su odgovori bili bliski rođaci, prijatelji iz razreda ili osobe koje vole čitati.

Grafički prikaz 6. Stav o nematerijalnoj vrijednosti knjige

Vrednovanje nematerijalne, odnosno simboličke vrijednosti knjige potvrđeno je podacima prema kojima se čak dvije trećine (66,8%) učenika slažu kako je *knjiga vrijednost koju je potrebno čuvati*, dok 12,6% ispitanih u većoj ili manjoj mjeri ne prihvaća ovaj stav. Po ovom pitanju nisu se pokazale statistički značajne razlike između dobni skupina.

4. Zaključak

U okviru zaključnog dijela rada, imajući u vidu postavljene ciljeve, istaknut ćemo najvažnije rezultate postignute istraživanjem.

U uzorku su nešto zastupljenije djevojke. Obitelji ispitanika uglavnom su četveročlane, a njihovo materijalno stanje je, prema subjektivnoj procjeni, dobro. Većina učenika raspolaže mjesečnim džeparcem do 300 kuna, pri čemu gimnazijalci, prikladno dobi, imaju mjesečno nešto više novca. Ispitanici u školi većinom postižu vrlo dobar ili odličan uspjeh. Većina osnovnoškolaca te manji dio gimnazijalaca smatraju kako njihovi roditelji i nastavnici previše očekuju od njih. Gimnazijalci u učenju provode više dnevnog vremena od osnovnoškolaca, dok manje od njih prate televizijski program. Za razliku od televizije, računala, tableti i pametni telefoni zaokupljaju bitno više dnevnog vremena ispitanika, što je još izraženije kod srednjoškolaca. Učenici pokazuju visoku učestalost prijateljskih interakcija bez obzira na dob, međutim za razliku od srednjoškolaca, osnovnoškolci lakše sklapaju nova prijateljstva.

Čitateljski interesi učenika u uzorku pokazali su se vrlo raznolikima. Najdraži književni naslovi učenika osnovne škole ukazuju na sklonost fantastičnim i avanturističkim djelima, dok gimnazijalci preferiraju ozbiljnije i životnije sadržaje. Slijedeći kategorizaciju čitanja Giehrla (Kordigel, prema Kuvač-Levačić, 2013: 15), čitanje

osnovnoškolaca može se odrediti evazivnim, a srednjoškolaca literarnim. U pogledu sadržaja koje učenici preferiraju, nalazi ovog istraživanja, sukladni su ranijim istraživanjima koja su također konstatirala promjene čitateljskih ukusa s dobi (Sabolović-Krajina, 1993; Hall i Coles, 1999).²²

Premda su tiskane knjige, novele, novine, časopisi, enciklopedije, stripovi, još uvijek zanimljivi učenicima, nalazi upućuju na novu generaciju učenika informacijskog doba, koji sve više čitaju „s ekrana“. Na buduću pravac razvoja novih medija, pa i knjižnica, upućuje podatak kako bi približno petina učenika više čitali kada bi knjige bile dostupne u elektronskim izdanjima. U ovom aspektu, postignuti podaci mogu se promatrati u kontekstu teze o brzom prelazu čitanja s ekrana računala i prijenosnog računala na čitanje s tableta i mobilnih telefona (Baron, 2015).

Učenici osnovne i srednje škole dijele kritične stavove o školskoj lektiri kao neaktualnoj i nezanimljivoj, pa stoga ne čudi da tek manji broj njih rado čita obvezna djela. Ipak, važno je istaknuti kako učenici visoko procjenjuju vrijednost čitanja, odnosno knjiga, iz kojih se, kako smatraju, uči o životu i steže kulturni i duhovni kapital.

Međutim, iako stavovima visoko vrednuju vrijednost knjiga i čitanja, praksa učenika u uzorku je sasvim drugačija. Naime, podaci su pokazali kako učenici, premda cijene knjige i čitanje, ne čitaju dovoljno.²³ Nalazi ovog istraživanja na taj su način sukladni ranijima, kako domaćim, tako i stranim (Kovačević, 2011; Hall i Coles, 1999), te potvrđuju trend opadanja interesa za čitanjem kod učenika osnovnih i srednjih škola. Može se kazati kako su, kad je o čitanju riječ, nastupile značajne promjene od kraja osamdesetih godina prošlog stoljeća, kada je većina mladih čitala čak jednu od dvije knjige mjesečno (Sabolović-Krajina, 1989).

U pogledu odnosa prema knjizi možemo istaknuti kako se knjige nedvojbeno pojavljuju kao predmet posjedovanja, čak i mogućeg nasljeđivanja od roditelja. Međutim, premda postoji dio, preciznije trećina, učenika koji posjeduju veći broj knjiga, bilo bi neosnovano govoriti o formiranju kućnih knjižnica. U prilog tome govori i podatak o posudbi iz knjižnica ili od prijatelja kao pretežitim načinima pribavljanja knjiga, što potvrđuje ulogu i društveno značenje knjižnica kod učenika, te kontekst prijateljstva i socijalnih interakcija u pribavljanju knjiga.

Odnos učenika prema knjizi ilustrira i knjiga kao (ne)poželjna potrošačka roba. Knjige se pojavljuju kao predmet potrošnje nešto više kod osnovnoškolaca, kojima ih, ujedno, i roditelji češće kupuju. Međutim, sami učenici nisu skloni kupovini knji-

²² Nalazi ranijeg istraživanja (Grakalić-Plenković, 2002) pokazuju kako se prilikom odabira književnih naslova učenici oslanjaju prvenstveno na savjete svojih vršnjaka, na drugom je mjestu poznato ime pisca, na trećem savjet i uputa nastavnika, a tek na posljednjem mjestu savjet roditelja ili ostalih članova obitelji (Grakalić-Plenković, 2002).

²³ Također, u sklopu PISA 2009. (*Međunarodna procjena znanja i vještina učenika*), utvrđeno je da 27% hrvatskih srednjoškolaca nikada ne čita iz zadovoljstva, više od 57% njih čita samo kako bi pronašli određenu informaciju, više od četvrtine učenika tvrdi da im je čitanje gubljenje vremena, a njih 46% čita samo ako mora. Nadalje, 60% učenika ne voli ići u knjižnicu, 37% ih tvrdi kako im je teško pročitati knjigu do kraja, a 71% učenika najčešće čita novine i časopise. Hrvatski učenik, prema istraživanju, u prosjeku provede samo 30 minuta dnevno čitajući iz zadovoljstva. Veća čitalačka aktivnost vezana je uz računalo – čitanje e-mailova, te razgovore na chatu (Cvrković i Novoselac, 2011: 156).

ga i prije bi svoj novac potrošili na druge potrošačke predmete, atraktivne mladima u suvremenom društvu. Ukoliko bismo slijedili tvrdnju Belka (1988) o tome kako stvari koje posjedujemo pridonose i odražavaju naš identitet, prije bismo mogli kazati kako učenici pokazuju svoj identitet i grade socijalne odnose putem drugih potrošačkih dobara, ali ne i knjige. Materijalna vrijednost knjige nije većinski potvrđena varijablama; učenici ne smatraju knjigu vrijednom trošenja novca, te nisu spremni štedjeti novac kako bi kupili knjigu, u čemu se uzorak pokazao homogen. Potrošačka, kompulzivna potreba za posjedovanjem materijalnog, premda široko prisutna u suvremenom društvu kroz „imanje“ kao temeljni kriterij (Fromm, 1984), nije potvrđena kod učenika i knjige.

Među podacima koje je polučilo ovo istraživanje, napose važnim i zanimljivim smatramo one koji se odnose na pripisano ili nematerijalno značenje knjige. Ovo značenje knjige razvidno je u učestaloj praksi među učenicima da se knjige daruju bliskim osobama, pri čemu se knjiga pojavljuje kao specifična stvar kojom se obilježavaju važni životni događaji te održavaju interakcije među pojedincima (Belk, 1977), te u vrednovanju knjige kao stvari koju treba čuvati te iz koje se uči o životu. Prethodni podaci mogu biti dobar motiv budućim provjerama i istraživanjima.

Literatura

1. Baron, N. S. (2015). *Words On Screen: The Fate of Reading in a Digital World*. Oxford: University Press.
2. Belk, R. W. (1977). *Gift-Giving Behavior*. College of Commerce and Business Administration, University of Illinois at Urbana-Champaign /on line/. Posjećeno 10. listopada 2016. na <https://archive.org/details/giftgivingbehavi450belk>.
3. Belk, R. W. (1988). Possessions and the Extended Self, *Journal of Consumer Research*, 15: 139-168.
4. Cvrković, J. i Novoselac, K. (2011). Čitalačka pismenost – kompetencija za život. U: M. Mićanović (ur.). *XXIII. Proljetna škola školskih knjižničara Republike Hrvatske – čitanje kao dio knjižnično-informacijskog obrazovanja* (str. 155-159). Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje.
5. Dant, T. (1996). Fetishism and the Social Value of Objects, *The Sociological Review*, 44 (3): 495-516.
6. Farkaš, H. (2014). Slobodno vrijeme kao resurs u postindustrijskome društvu, *Amalgam – časopis studenata sociologije*, 6/7: 37-56.
7. Fromm, E. (1984). *Imati ili biti?* Zagreb: Naprijed.
8. Grakalić-Plenković, S. (2002). Književni interesi učenika mlađih razreda gimnazijskog usmjerenja, *Život i škola – časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 8 (2): 44-57.
9. Grosman, M. (2013). Čitatelji i književnost u 21. stoljeću. U: M. Mićanović (ur.). *Čitanje za školu i život – IV. simpozij učitelja i nastavnika hrvatskoga jezika* (str. 76-89). Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje.
10. Hall, C. i Coles, M. (1999). *Children's Reading Choices*. London, New York: Routledge.

11. Higginbotham, S. (1999). Reading Interest of middle-school students and preferences by gender of middle-school students in a South-Eastern State Atlanta Georgia /on line/. Posjećeno 22. prosinca 2016. na <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED429279.pdf>.
12. Ilišin, V., Marinović Bobinac, A., Radin, F. (2001). *Djeca i mediji: uloga medija u svakodnevnom životu djece*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
13. Kopytoff, I. (1986). The cultural biography of things: commoditization as process. U: A. Appadurai (ur.), *The social life of things: Commodities in cultural perspective* (str. 64-91). Cambridge: Cambridge University Press.
14. Kovačević, D. (2011). Čitalačka pismenost. Drugačije okruže – drugačiji zvukovi. U: M. Mićanović (ur.). *XXIII. proljetna škola školskih knjižničara Republike Hrvatske – čitanje kao dio knjižnično-informacijskog obrazovanja* (str. 21-26). Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje.
15. Kuvač-Levačić, K. (2013). Razvoj i vrste čitanja, tipologija čitatelja s obzirom na čitanje „neknjiževnih“ tekstova. U: M. Mićanović (ur.). *Čitanje za školu i život – IV. simpozij učitelja i nastavnika hrvatskoga jezika* (str. 13-22). Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje.
16. Palani, K. K. (2012). Promoting Reading Habits and Creating Literate Society, *International Refereed Research Journal*, 3 (2): 90-94.
17. Perrin, A. (2016). Who doesn't read books in America? Pew Research Center /on line/. Posjećeno 18. siječnja 2017. na <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/11/23/who-doesnt-read-books-in-america>.
18. Petz, B. (2002). *Osnovne statističke metode za nematematičare*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
19. Sabolović-Krajina, D. (1989). Neki aspekti čitalačke kulture mladih, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 32 (1989): 71-94.
20. Sabolović-Krajina, D. (1993). Čitateljske navike tinejdžera u Hrvatskoj, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 36 (1993): 59-66.
21. Schor, J. B. (1993). *The Overworked American: The Unexpected Decline Of Leisure*. New York: Basic Books.
22. Schor, J. B. (1999). *The Overspent American: Why We Want What We Don't Need*. New York: Harper Collins Publishers.
23. Tadić, N. (2013). Književnost na novim medijima. U: M. Mićanović (ur.). *Čitanje za školu i život – IV. simpozij učitelja i nastavnika hrvatskoga jezika* (str. 126-137). Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje.

THE SOCIAL CONTEXT OF READING AND BOOK: OPINIONS AND ATTITUDES OF STUDENTS

Summary: *Reading enriches an individual's personality and experience. The importance of reading is a subject of the scientific interest. From the 1980's, the researches based on reading begin to include sociological concepts. The results show that today's generations of young people read less than their predecessors. This paper examines a social context of reading and book, within the population of the students. Reading habits and interests, relation towards the book and the meaning of the book were studied on a sample (N=262) of primary and secondary school students. Research findings were examined depending on the age of the participants. Student's reading subjects are very diverse. Reading preferences change with age. Print reading is present, but 'on-screen' reading also appears as a trend. School-reading is considered valuable, but also as inadequate. The books are being owned in a smaller amount. They are most frequently borrowed from libraries or friends. The book is not among the desirable consumer goods. The value of the book is immaterial, symbolic.*

Keywords: *reading, students, relation towards the things, gift, using, owning, meaning of the book*